

ped az üveg.

Lassan elkészül, még kipucolja körmeit, behányja szerszámjait egy fekete táskába és a szekrény aljába dobja a fekete táskát. Közben beszél és beszél, függén tesz-vesz a szobában és beszél. Tanácsokat ad, bölcs tanácsokat. Franciska még mindig nyöszörög és fogja Brunó kezét. Tóni izgatottan huzogatja gallérját, előveszi zsebóráját és nyájas mosolygással meghajol. Ez a meghajlás sok mindent jelez. Brunó is felemelkedik, lassan felsegíti a szelönről Franciskát és nehezen megindulnak az ajtó felé.

Tóni összecsapja két tenyerét és megdörzsöli szemét.

— Most haza, haza! — kiáltja, — és feküdni két napig, utána minden elmulik, akár egy rossz álom. Mindennapos dolog ez, — mondja és kitekint az előszobába. Az öregur megint eltűnt, hire, hamva sincs. Franciska nyöszörög csak fájdalmasan. Brunó karját fogja és úgy támogatja.

A szarvasagancsok szomoruan lógnak a falon. Az orvos megveregeti Brunó vállát és sokatmondóan bólint. Hol lehetnek a szarvasok, akik e diszes agancsokat elhullajtották? Nyilván az őszi erdők elhullt levelei alatt keresik ékes diszüket, ha tudnák, milyen reménytelenül! Soha, soha ez életben nem találják meg többé diszes agancsukat, talán nő helyette másik. Ha nem, mint változhatatlanba, ebbe is kénytelenek belenyugodni a szarvasok. Az öregur is megjelenik az ajtóban, kijön a gangra és hosszuszáru pipájával szájában nézi a tejszinű napot. Sir Tóni felemeli fél lábát, egy percig így áll, azután megkönnyebbülten bemegy a szobába.

UJ MAGYAR KÖLTŐK I.

ILLYÉS GYULA (II.)

Irta: SÁNDOR PÁL

„Ha egy költőről azt olvassuk, hogy ötven évvel megelőzte korát, azt mindig úgy kell értelmeznünk, hogy a kor maradt el ötven évvel“ (Illyés: *Petőfi*, 196. o.)

Illyés e szavaiban a költő és kora között észlelhető antagonizmusnak kettős jelentése keveredik sajátos felfogássá. Az egyik a közkeletűbb: hogy a költő *ténylegesen* kiemelkedhetik korából, előreláthat, előremehet akár félszázaddal is; a költő vates, aki — mondjuk materialisztikusan — finomabb idegrendszer, nagyobb érzékenység, valamilyen hatodik érzék révén, vagy — mondjuk idealisztikusan — isteni elhivatottságban megérzi az elkövetkezendőket, sőt azzal, hogy kifejezi, csinálja is, sokkal inkább, mint a tett emberei, a politikusok és hősök.

Ennek a felfogásnak az alapja — akár materialisztikusan, akár idealisztikusan — mithikus történelemszemlélet, mely szerint a történelemben vannak ugyan törvényszerűségek, de azok sokkal kevésbé a megismerés, mint inkább a megérzés tárgyai: eszközei a költők, tudománya az irodalom s így az emberiség fejlődésének sorsa tulajdonképpen a költők kezébe van letéve s minthogy ezt, ha „felelős tényezők“ esetleg fel is ismerik, de nem ismerik el, ennél fogva ez a sors tragikus.

Illyés nem megy el eddig, féluton megáll és vissza is fordul, — és ebben rejlik a második felfogás: a költő nem a jövő, hanem mindig a

jelen, — viszont a kor gyakran a múlt. A költő a mában él, a mát fejezi ki s csak azért *látszik* jövőmondónak, mert a kor, melyben él, nem a ma, hanem a tegnap. Azaz a kor el is maradhat önmaga mögött, amit tárgyilagosan talán úgy ért, hogy a történelem — egyelőre még mindig: mithikus — fejlődése során valamely előhaladásnak már be kellett volna következnie, de különböző — esetleg e mithoszt társadalmi analízissel feloldható — okokból az mégse következett be. A szociális költőnek jut ezek szerint a feladat, hogy a késést felismerje és kifejezze s ezáltal annak behozását siettesse.

Hogy a költő — az illető költő — a maga általános társadalmi, osztály- és szubjektív korlátozottságában azután a tegnap és ma keret-fogalmaiba tartalomként mit vesz be, miben látja az elmaradottságot és behozandóságot, az későbbi probléma. Egyelőre elég annyi, hogy Illyés tudomásul veszi a költő és kora között fennálló vagy fennállható antagonizmust és erre általános magyarázatul a társadalmi fejlődés egyenlőtlenségének elvét adja. Az elv alkalmazása azonban mechanisztikus és ezért nem jut el a helyes megoldáshoz. A társadalmi fejlődés egyenlőtlensége ugyanis nála csak egy-egy körülhatárolt közösség és annak tagjai, egy-egy társadalmi milió, mint objektum és e milióban levő egyedek, mint szubjektum között van meg. Az egyenlőtlenség csak időbeli, nem pedig egyuttal térbeli is. Pedig a térbeliség felismerése teheti csak világgossá a költő és kor konkrét viszonyát. A tér-idő-antagonizmus az általános elv és ennek az elvnek a perspektívájában válhatik a költő önmagának kortársává és lehet a költő a kor kifejezője. De ez a kor már nem jelenti azt a közvetlen szűk miliót, melyben a költő él vagy élt, azaz melyet a költő mint saját milióját — „hazáját“, akár országot, akár csak egy szűkebb tájat, népréteget, vagy éppen egy városrészt jelent is ez a szó, ahol a költő „otthon“ van — vállalja, hanem az a konkrét és mégis általános, teljes kor, mely pl. a *Kapital* csereérték definíciójában a „társadalmilag szükséges“ jelzőjével szerepel.

A tér-idő-antagonizmus is alapjában véve tragikus: rendszerint úgy mulik el, hogy nem oldódik meg. Ibsen a Nóra problémát nem Norvégiában, hanem az előrehaladottabb Németországban és Angliában látta meg; aplikálta saját társadalmi környezetére és minthogy e probléma és a környezet között ellentét állott fenn, megoldást nem tudott adni, (Sem Nóra „elmenése“, ahogy megírta, sem „maradása“ ahogy a közönségre való tekintettel a színházak megpróbálkoztak vele, nem megoldás, ugyanakkor, amikor az a környezet, mely önmagából kitermelte, a norvégiai szinpadí, művészi megoldatlansággal egyidejűleg már társadalmilag is megoldotta, azaz mint művészeti *problémát* régen megsemmisítette.)

Illyésnél a tér-idő-antagonizmus fordítva nyilvánul meg: nem az 1902-esek problémáit viszi át a puszták népéhez, hanem a puszták népe problémáit teszi jelenné, — múltban él, de viszont ezzel, hogy a tudatba lopózik, hogy ez a múlt már múlt, amely a jelenhez vezetett, — nem pedig, mint Ibsennél, a jelen már idegen környezetű jelenidő voltában saját környezetében multtá vált, azaz nincs jövője, — a tragikum optimista jellegét ölt és a jövőt illetőleg, ha általánosan is, de reményteljessé válik.

E múltban élésnek három oka van: objektív, szubjektív és művészeti. Az objektív ok: nem is annyira a társadalmi valóság, mint inkább a társadalmi lehetőség. Hogy t. i. valamely társadalmi valóság, a környezet, mely költői mondanivalóit determinálja, lehet önmagának 70 év előtti valósága is, mint azt részletesen ábrázoltuk. Nos, Illyés ezt a le-

hetőséget, a valóságnak ezt a megmerevedését egyelőre érdemnek látja: társadalmi környezete hordozóját, a puszták népét Atlaszhoz hasonlítja, amelynek pedig „legelső feladata, hogy mozdulatlanul álljon“ (Puszták Népe, 12. o.) E mozdulatlanlanság a legfőbb ereje: hogy jelene olyan messzi múltban gyökerezik, hogy pl. „a disznók és tyukok óljai az etnográfusok megállapítása szerint még ma is az ázsiai őshaza építészeti elvei szerint épülnek“ (u. o. 6. o.), — ez egyuttal záloga a jövőnek is. Mozdulatlanlansága már csaknem az örökléttel egyértelmű s így ennek a környezetnek a problémái szubsztanciálisak, a mélyben gyökerezőek, általánosak és törvényszerűek, minden más felületen mozgó, efemer, látszatprobléma. A sub specie aeternitatis jelleg a jelenségek végtelen azonosságát mutatja, akár nyugalomban: („Ez a félmúlt s a folyamatos jelen a rendes állapotok kora a békéé. *Nincs panasz.*“ P. N. 156. o.) — akár mozgásukban: („Megtörtént, hogy a pusztaiak, talán aggodalmunkban, azonnal magukhoz akarták ragadni a pusztát, sőt a kastélyt is. Akár 48-ban, a forradalmi kormányzatnak most is szuronnal és golyóval kellett meggyőznie őket, hogy várjanak a sorjukra. *Vártak.*“ P. N. 215. o.)

1918 ezek szerint nyugodtan behelyettesíthető 1848-ba. Azzal tehát hogy a fejlődés csak látszat és a mozdulatlan lét, a pusztai élet, a Ding an sich, Illyés azt a költői magatartást próbálja igazolni, hogy „semmit sem hozott magával“ az idegenből, a jelenségek világából. Mert így a lét alapja nem is ezek a jelenségek, hanem az őszubsztancia, nem a társadalmi változó, hanem a természeti (relatív=) állandó. S ha így állna a dolog, akkor nyilván igaza van, hogy „szívet és tüdőt kell cserélnie annak, aki a puszták levegőjét elhagyja, különben elpusztul az új környezetben.“ (P. N. 16. o.)

Ez így immanensen rendben lenne; meg lehet állapítani, hogy röghöz kötöttsége nem szociális, hanem természeti. *Materialista*, de naturalista módra („Meghaltál, örökre... fogaid közt megállt a levegő“, *Nehéz föld* 57. o.; „Tudja, üres az ég, az ég“, u. o. 71. stb.) és *determinista*, de metafizikai módra („Bármit tegyek is, ártatlan vagyok“, u. o. 71. o.). Az összefüggések biológiaiak, nem társadalmiak („Ne szegyeid, hogy pillantásodban nagyanyád szemének tekintetét érzed langyosodni“, u. o. 21. o.), — s ezzel mult-jelen-jövő látszatproblémákká válnak. A multban élés valójában csak kiterjesztett, hangsúlyozott formája az általános, szubsztanciális élésnek, az érvényes életnek. Ennek az életnek letéteményese a nép, mely elválaszthatatlan a természettől, a földtől. Társadalmi formái már annyira régiek, annyira „földbengyökerezettek“, hogy szinte naturalisakká váltak. A tettnek pedig ha naturalis, nincs szükségére erkölcsi szankciókra, természeti voltánál fogva önmagában hordja okát és célját, „ártatlanságát“. A nép valósága a nép oka és célja, — a többi létnek külön, transcendens megokolásra, gazolásra van szüksége, melyet azonban lehet el nem ismerni, fölöslegessé, értéktelenné nyilvánítani.

E szubsztanciális létnek azonban vannak attributumai is, — nemcsak azért, mert a költő kifejezőmódjai szemléletiek, tehát a jelenségeket is tudomásul kell vennie, fel kell használnia, hanem azért is, mert a természeti „állandó“ is csak a változókon keresztül érvényesül és az állandóság nem jelenti az abszolút nyugalmat. Mint ahogy az évszakok, az éjjel és nappal, a születés és halál egymásra következnek, ugyanugy váltakoznak a társadalmiságba vezető funkciók, a szántás, aratás, a primitív szükségletek kielégítései, ünnepek, stb. A szubsztanciális szemlélet tehát itt tovább módosul: vannak társadalmi jelenségek is, de ezek ter-

mészettől meghatározottak. Az állandóság végeredményben nem más, mint periódikus változás, — és ennek a fejlődésnélküli változásnak az érzése adja pl. a Puszták Népe reménytelen alaphangját és egy általános resignációhangulatot, mely csak, mint látni fogjuk, jóval később módosul a nyíltan ki nem fejezhető célképzetek visszafojtásává, ami viszont már bizonyos dinamizmust visz a versekbe s így nem elveszett visszafojtásról van szó.

Ha azonban a változás, ha csak attributumként is fel van véve, nincs nála többé megállás. A természetben-élés tradicionális nyugalma:

*Azt hittem, ifjúságomon
leánynevetés és madárdal
száll át, mint fényes buborék
s azt nézem oszlani az égen* (Sarjurendek),

megtörök és valami nyugtalanság árad fel benne, melynek már nem naturalista a jellege:

*A szerelem, a barátság
legvidámabb éjjein is
egyszerre csak elnémultam —
mim hiányzott? miért nem voltam
boldog? Mért lettem nyugtalan
mint ki azt sejtí: meglopták
és kebléhez kap riadtan? (u. o.)*

E nyugtalanság már nem szorítható be a szubsztanciális élet mozgáskörébe. Még meg lehet oknyomozás nélkül, egyszerű ignorabimussal állapítani bizonyos jelenségeket; mint pl. hogy „A pusztai kastély kerítése közelében a pusztai lakóinak lármája és ének s nem tudom, milyen ősi rendelkezés értelmében a dohányzás élvezete nélkül kellett elhaladniok“ (P. N. 8. o.), de feloldja a törvényszerű rendet az ilyen személyes élmény:

*Itt a falu szélén tegnap egy vén napszámot
láttam; pirulva, csaknem sirva
jött ki a kastély udvaráról
szitkok meleg hegével arcán“.* (Sarjurendek)

Egyelőre még nem több az egész, csak az örök, merev, automatikus körforgás alól való kitekintés, egy pillanat, melyben „.....szivemen átszaladt igéző fényed, bujkáló szabadság“ (Sarjurendek); a mechanisztikus materializmus egy percre meghökkent: átmenetileg átcsap ugyan az idealizmusba, de nem véglegesen. Az eredmény a szembefordulás — célképzettelenül, és bizonytalanul, érzéssel, reflexív magatartással — a szubsztanciális léttel, az elvont, tartalom nélküli, örökös körforgást mutató mozgással: van történelmiség, ha eszmék és akaratok szülik is és ha csak pusztai negációt jelent is ez. A történelem és tudat viszonya még egészen ingadozó, még nem látja, hogy tulajdonképpen a puszták népének „gyáva mosolyától és tétova könnyeitől“ egyenes ut vezet a városi szervezett harci zajig, — és hogy ennek az utnak is megvan a maga szilárd törvényszerűsége, ha nem is ugyanazokban a képletekben, mint az évszakok változásaié. Egyelőre még a tudat éppen akkor, amikor azt hiszi, hogy előreszalad, élreáll, megelőzi korát, hátramarad a történelemhez képest, és amikor azt hiszi, hogy a történelem az elmaradt, akkor talán már a tudat megint elszakadt a kortól és likvidálja előbb felfedezett és megbecsült kapcsolatát a történelemmel.

Ez a viszony is csak átmeneti periódus és nem véletlenszerű, nem szubjektív hiba, hanem szükséges közbülső kategória: Szabó Ervin a 48-as forradalomról írt könyvében részletes analízis eredményeképp

kénytelen megállapítani: „A legradikálisabb is Mária Terézia korának gondolatkörében élt“ (*Társadalmi és pártharcok*, 77. o.) A tudat és történelem emez antagonizmusa azonban, ha szubjektivebb is — de konkrétabb formája a fentebb említett tér-idő-antagonizmusnak. Jobban is észlelhető: a költő tudatosan akarja a történelem szerepét játszani s mégis lemarad, a közönséges halandóknál, akik a történelemtől csak szenvednek és menekülnének előle, ez az antagonizmus csak mégjobban kiéleződik és a legmagasabb eredmény, ha, mint *Hebbel* Antal mestere nem érti többé a világot; legtöbbször azonban azt hiszi, hogy érti és így lesz vallója sanda-mészáros jelszavaknak és hive idegen érdekeknek.

Illyés történelmi megismerése e periódusában az idegen érdekek közötti disztingválás. Ugy véli, törvényszerűség érvényesül a magyar falvakban a svábság számbeli és szociális előretörésében. Lényegtelen, hogy e kérdés szociológiai-statisztikai részében igaza van-e (lásd *Braun Róbert*tel folytatott vitáját a *Nyugat-Századunkban*, a fontos az, hogy ez a probléma ismét olyan költői magatartássá szélesedett nála, amilyen az első, Vörösmarty-féle attitüdeje volt: a Berzsenyi-Kölcsey mult vonala aktualizálódott s e multban élés jövőbeható, legszebb dokumentumaként megszületett az *Ének Pannoniáról*.

*Tűnnek a magyar falvak, bontja mind
fogas nyomor, halálos száradás.
Sikít az új korszak szele, a régi
házból a fal marad csak, semmi más.*

*Mennyi van hátra? Száz év? Vagy ötvennel
több mégis ennél? midőn majd kíváncsi
utazók jönnek csak erre egy furcsa,
szikkadó fajta foltjait csodálni.*

*Egy fajét, mely évezredig se tudta
e földet itt megszerezni — magának.
Zselléreként tengett rajta, túrve-huzva,
nehéz igáját, míg halálba fáradt.*

*S örül, ha hull — míg fent a föld öle
könnyű özvegyként friss erőnek tárul.
Ing már, egy intés: és nyugat felé
új nép karjába fordul a Dunántul.*

*...Zajlik a táj, és némul a magyar!
Csak urai vigadnak még dicsően.
Eb ura fakó! — reszkethet a föld,
ők fentmaradtak még minden időben. (Szálló egék alatt).*

Ez a megismerés már csak külsőségeiben kelt rezignációt, — lényege azonban a változtatás, az ellenállás szükségességének az érzete. E változtatás ideológiai alapja még a fentebb említett átmeneti idealizmus, a törvényszerűség szubjektív áttörhetésének elve, a kívülről változtatás elképzelése, az „ütésre ének“ jelszava alatt („hiszen golyónál is messzebb száll, — szálljon hát a dal!“ *Szálló egék alatt*, 85. o.), — de ha a módszer és eszközök még tisztázatlanok is, a fejlődés kétségtelen: a természeti örökérvénytől a mozgás, a változás, sőt változtatás szükségességéig.

De még ebben is teljes a multban élés. Nem ugyan azért, amivel egyik legutóbbi perében az ügyész indokolta vádját Illyéssel szemben: hogy azért fordul a multba, hogy a büntetéstől mentesüljön, — hanem a változtatás szükségességének szubjektív és művészeti, nem pedig szociológiai megalapozottsága miatt.

A szubjektív ok: arra az ugrásra való képtelenség, amelyet a pusztától a városig meg kellett volna tennie, hogy a pusztta és város összefüggését, egymáshoz tartozóságát, egységét lássa. Dialektikussá kellett volna válnia, azonban, városba kerülvén, a különbséget nem mint egyugyanazon valóság, szubsztancia másik attributumát ismeri fel, hanem mint idegent. A pusztán, otthon a külső világhoz való kapcsolata *személyes*: mindenkit ismer, mindenki rokon, barát, — közvetlen viszonyban áll a természet tárgyaival és jelenségeivel is. Homérosz világa ez, melyben mindenki névről ismeri egymást, az ellenfelek is tisztában vannak egymás egyéni, családi, anyagi viszonyaival. Ruházatban, viselkedésben, életvitelben alig különböznek egymástól, aki különbözik, mint a kastély lakói, az már mithosz, Olymposz.

A városban azonban a személyi viszony megszűnik, minden *dologivá* és elvonttá válik. Ruhája többé nem a test takarója és melegítője, hanem *egy* parasztfiu külső megjelenése; pénztelensége, nehéz helyzete nem közös sors, amelyet egymás segítségével próbálnak elviselhetőbbé tenni, hanem egy véletlen állapot, amely lépten-nyomon akadályvá lesz. Beszédmódja, viselkedése, ősi kulturája, melyek minduntalan kiütöknöznek belőle, nem egy népcsoport magátólértető életformája, hanem unikum, tetézve azzal, hogy ezek az életformák egy feltűnő tehetségben mutatkoznak.

Az eldologiasodásnak e folyamatában Illyés nem kerül alulra, nem uralkodik el rajta és köti meg energiáit a kisebbségi érzés, minthogy rájön, hogy a régi és új környezet és azok egyedei közt más-voltuk miatt, ha van értékkülönbség, az csak a régi javára van annál inkább, mivel az új környezetnek nem érzi az ősi gyökereit, szubsztanciális létét, hanem minden feloldódik a mozgásban és átmeneti, felületi jellegű mutat, — kész tehát az ítélettel: mindez idegen s így bizonyos értelemben ellenség is, amelyet nem meghódítani, hanem eltaszítani kell. Budapest sokkal kevésbé fővárosa Magyarországnak, mondja, mint Párizs Franciaországnak, külön test, amely ráakaszodik saját életformáival az országra és elszívja előle legértékesebb nedveit. Nem látja, hogy a kettő között milyen erős a dialektikus kölcsönhatás és hogy a romlást mutató törvényszerűség idealsztikus áttörése nem lehetséges, hanem csakis ennek a dialektikus kölcsönhatásnak a minél intenzívebbé tételével és konkretizálásával. S minthogy nem látja, — egy ideig támmolyog, úgy érezvén, hogy végzetesen eltévedt, majd erőre kap s örömmel regisztrálván, hogy „csak bokáig álltam ebben a világban“ (*Szálló egék alatt*, 33 o.) — készül hazatérni, üresen, mint tékozló fiu, a régi elhagyott otthonba, az egyetlen igaz valóságba, a multba, amelyet igazol mindaz, amit eddig szeretett és megbeesült.

Ez az igazolás azután főleg művészeti jellegű. Az új efemer-volta vonatkozik a művészi megjelenésre, az eszközökre is. A városi költészet az ő szemében modor, sőt modorosság, idegenségek szolgai átvétele, talajtalanság, eltanult technika, nem lényeg. Az ő multban éléséhez Vörösmarty, Arany és Petőfi való, akik még azt a közösséget fejezték ki, amelyben ő él; ezeket kell folytatni, tartalomban és formában egyaránt, — a Nyugat dédelgetett költője erősen Nyugat-ellenes, s egyelőre még az sem nyitja meg a szemét, hogy a Nyugatban Nyugat-

ellenesnek lenni egyike ama vivmányoknak, melyeket már az új valóság, a liberális-demokrata polgárság a mozdulatlan puszták népének is nozna, ha ezt a puszták népe felismerné és megfelelőképpen értékelné. E megismerések hiányában azután e liberális demokráciában az erők csak egymás mellett helyezkednek el, egymásnak hátatfordítva, és izoláltan, a művészeti formákból zagyva konglomerátum lesz, nem pedig új szintézis. Fokozottabban vonatkozik mindez a város egyéb, főleg szervezett rétegeire is, — és ez az idegenség, a maga környezeti értékének felfokozott voltában már-már bizonyos arisztokratizmusba csap át, olyasféle attitudédé, amelyet — más okokból, de szinte tradícióvá váltan — Aranynál tapasztalhatunk.

De a művészeti multbaforulásnak van a problémák alól való kibuvó jellege is. Illyés a változtatás szükségességének felismerésében kell, hogy a fennálló tagadóává váljék. E tagadás tettig szóló lendületének hagyományát megtalálja természetesen Petőfinél, de ha Petőfinél találja meg az új valóságok nélkül, akkor a tér-idő antagonizmus megint — más oldalról — teljesen érvényre jut nála: „Az eszmék, melyekben ő hitt — írja Illyés Petőfiről — még szülőotthonukban sem mutatkoztak be eléggé, még eszmények voltak, szüziek és nagyrészt kipróbálatlanok. Az eszményeket ez csak valóságosabbá teszi. S mennyivel csábítóbban hathattak ezer-ezerötszáz kilométer távolságban! A szabadságot, egyenlőséget, testvériséget, melyekről majd kiderül, hogy szólamok is lehetnek, a költő oly valóságnak látta, szinte tárgyi valóságnak, akár az épülő Lánchidat, akár a nép nyomorát, amelyre ő orvoságnak ezeket az eszményeket tekintette“. (Petőfi, 194. o.)

Tehát egészen pontosan erről van szó: hogy ami Petőfinél valóság, az Illyésnél szólam. Mert Petőfi ellenére az ezerötszáz kilométereknek, *helyszínen* volt, a történelem eredeténél és ellenére az 1789 és 1848 közötti távolságnak is, Petőfinek mindez teljesen *jelen* volt. És *szólamainak* nem volt szólamszerűsége, mert ha ő nyomort vagy népet vagy világszabadságot mondott, az olyan közvetlen, konkrét, égbekiáltó, rendtörvénybe ütköző politikum volt, mintha Illyés verseiben kubikusokról, aratósztrájkokról vagy diktaturáról beszélne. De nem erről beszél egyelőre, hanem nyomorról, népről és szabadságról s így természetesen, amikor ma más a politikum, mint volt Petőfi idejében, eszményei szólamként hatnak.

Petőfinél azért nem volt tér-idő-antagonizmus, mert a tér-idő-problémáit a maguk intenzitásában, konkrétságában, közvetlenségében emelte költészetté, — Illyés azért nem tud Petőfi lenni, mert Petőfi-módra kifejezni a valóságot, az nem annyit jelent, hogy Petőfi szavaival is. A mai valóságot konkrétan kifejezni a legnagyobb és legnehezebb művészi feladat. Illyés egyelőre kitér e feladat elől, — s hogy mégis valóságot fejezzon ki, hát kifejezi a mult valóságait. A multnak ezek a valóságai azonban csak Illyés számára valóságok, aki ilyenekként — művésziileg is — átélte őket; az olvasó számára, aki t. i. a teljes, a Petőfies, a tér-idő-antagonizmust megszüntető valóságban él, e valóságok: történelem, eszményei csak történelmileg eszmények s a mára aplikálva valóban szólamként hatnak. Petőfinek a világszabadságról, respublikáról, királyokról, stb. írni, forradalmi tett, — ma ugyanezekről írni: szólam.

Ugyanez a probléma művészeti oldalról nézve még kiélezettebb: Petőfi kora valóságát adaequat formába öntötte, — annak a valóságnak a kifejezése tehát megtörtént, nincs szükség szólamszerű visszhangra. A ma valóságai követelnek adaequat kifejezést, — Illyés eddig csak

menekült a valóság elől a multba, majd a multat magával cipelve megszíról kezdte megközelíteni, vágyott utána és elfordult tőle, küzdött érte és ellene, — és szinte drámai törvényszerűséggel, amikor már társadalmilag, lélektanilag és művészetileg minden elő volt készítve, akkor — talán egyedül Petőfit ért hasonló szerencsével — elkövetkezett a megváltó fordulat.

(Még egy közlemény)

SZAPORODNAK LÁZÁRÉK

Írta: ASZTALOS ISTVÁN

A fekete testű este odaterpeszkedett szorosán az ablak elé, megmutatva azt, ami lényege, a sötétséget. Bent a szobában fali lámpa árasztott petróleumszagú világosságot.

Az áporodott levegőjű lakásban emberek ülték körül az asztalt. Az asztalon pálinkás üveg állt s az emberek előtt pálinkás poharak. A rongyos pokróccal letakart ágyon, rítkó színű szalagos pólyában egy alig párhetes csecsemő feküdt, fel-fel nyöszörögve. Az ágy végében, a piszkos, tarka cikás párnán egy három éves kislány aludt mitsem törődve a szobát betöltő zsvajjal. A fal mellett festéktől kopott szuette lánán egy öt év körüli fiucska kuporgott, rongyos kis macskát szorongatva a karján és sunyin figyelte a nagyokat.

Keresztelőt ült Lázár Péter, a gyári munkás. Ott ült az asztal végén. Komor, csontos arcát még fakóbbá tette a lecsüngő fekete bajusz. Ült, itta a pálinkát s a poharába meredt. Tőle jobbra, felgyúrt ingujjban Sutyka, a tákoló suszter, hosszú mondatokban bölcsekedett. Fel-fel hajtvá egy-egy pohárral, mintegy pontot tett a szavaira.

— ...Csak ránézünk az asszonyra, s már kész. Mert az a miénk, Péter tud meg, a kölyök meg az Isten. Egyéb semmi. De az Isten meg a gyerek az a miénk... Az egyikkel minket nevelnek alázatossá, hogy a másikat mi neveljük azzá... Három gyermeked van Lázár Péter, harminc éves korodban... Na, nekem is van négy, ne félj. Egy frászos, meg egy pupos...

— Na, Isten, Isten... — vetette fel a poharat.

Lázár Péter nem felelt. Ránézett az asszonyára s megkérdezte:

— Anna! Adtál enni nekik?

— Adtam, adtam. Tele zabálták magukat, ne félj, — válaszolt a sovány, foghijjas asszony.

Lázár Péter felállt, az ágyhoz ment. Durva, kérges kezével esetlenül a kislányra húzta a pokrócot, aztán visszaült az asztalhoz.

Az asztal másik felén az öccse, egy fiatal munkás ült gallér nélkül. Nekimelegedve fogdosott egy nagy mellű lányt s oda-oda hajolva hozzá, a fülébe sugdosott. A lány fel-fel vihogott és rá-rá csapott a fogdosó kézre.

Sutykáné, a suszter felesége, egy alacsony, kövér, furcsán sipító hangú asszony, a Lázárné beszélgetésére figyelt, de oda-oda szólva biztatta a fiut:

— A hét fogást Marci! Hadd lám, kiállja?

Lázárné észrevette a lánán kuporgó fiát s rögtön ráripakodott:

— Hát te még fent vagy, te taknyos? Fekszel le mindjárt!

A fiucska a macskát szorongatva ijedten dült el a lánán. De arc-